

Európa és a csehszlovákiai magyarság

A szlovákiai magyarság gyakori jelzője: »legnyugatibb magyarok«, »indogermán magyarok«. Így a felületes szemlélő könnyen levonhatja a következtetést és közvetítő szerepet sejt a szlovákiai magyarság szellemi feladatai mögött. Vájjon tehát Nyugat, Európa szellemi mozgalmait, útkereséseit, törekvéseit valóban mi közvetítjük-e az egyetemes magyarság, a »keletibb« magyarok felé? Aki szellemi életünk elmúlt időszakait csak némileg ismeri, hamarosan tagadó választ ad, mert minden kétséget kizáróan, nemi mi közvetítettük a nyugati kultúrélet hullámveréseit, hanem sokkalta inkább kaptuk »keletebbre« fekvő testvéreinktől. Mi lehet ennek az oka? Földrajzilag közelebb fekszünk a jellegzetesen európai szellemiséget építő országokhoz, lelkiakatunkban is bizonyára több rokonságot mutatunk a nyugati népek lelkületével s végül talán nyelvismeretünk is segíthetne benne, hogy a nagy európai nemzetek szellemi megmozdulásait közvetlenül megismerjük és továbbítsuk. A helyzet pedig ezzel szemben az, hogy az elmúlt évtizedekben sokkal inkább távolodtunk nyugattól és ösztönzéseitől, elparlagiasodtunk, szellemi látókörünk megszűkült. Ez természetes következménye annak, amit már Szlovákiával és itt élő magyarságunk kultúrküzdélmeivel kapcsolatban unos-untalan megállapítottak: a háborúelőtti időkben az, itteni magyar szellemi élet túlságosan függvénye volt Budapestnek, sem hogy egykönnyen önálló kultúrhivatásra vállalkozhatott volna, már pedig a történelmi fordulat kifejezetten ilyenirányú szellemi tevékenységet rótt rá. A szlovákiai magyarság nagyváros és magyar főiskola nélkül maradt, egyetemi ifjúságunk legfontosabb feladata az előadások nyelvének minél tökéletesebb elsajátítása lett, a szó szoros értelemben kétszeres, háromszoros munkával kellett a diplomát megszereznie, nem jutott ideje és nagyobbára nem is volt *meg* az anyagi eszköze ahhoz, hogy külföldi főiskolákon is hallgasson egy-két fél évet, már pedig bebizonyosodott igazság az, hogy a külföld etjáró egyetemi hallgatók a leglelkesebb terjesztői és közvetítői az európai szellemi kezdeményezéseknek vagy mozgalmaknak.

Közbevetethné valaki, hogy viszont Prága légköre, amelyben olyan hamar és olyan sokoldalúan visszhangra találnak a művelt nyugat felcsendülő szellemi ütemei, maga *elég* biztosíték lehetett arra, hogy szlovákiai magyar szellemi életünk állandó európai hatások öntözése mellett fejlődjék és gazdagodjék. Prága ilyenirányú jelentőségét nem vonhatjuk kétségbe, viszont nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy minden nemzet sajátos lelkiakatának megfelelően veszi át az őt környező vagy vele kulturálisan összefüggő nagyobb szellemi egységek eszmei kezdeményezéseit, s így a Prága szellemiségében tükröződő európai ösztönzések nem érhatték a magyar alkotó lelkiséget olyan termékenyítő hatással, mintha közvetlen kapcsolatok révén jutottak volna el hozzá. Ezeket a közvetlen kapcsolatokat viszont főiskolai szellemi csere, folyóiratok, tudomá-

nyos, irodalmi és művészeti irányok, előadások, mozgalmak és nemkülönben a színház építhetnek ki, illetőleg ápolhatnak és virágoztathatnak fel, csupa olyan tényező, amely szlovákiai magyar viszonylatban az elmúlt húsz évben csak igen kezdetlegesen létezett és ha volt, dicséretes szándékú dilettantizmus vagy hamar megtorpanó kísérlet maradt. Nemzeti egyetemek, főiskolák, színházak, kultúrintézmények, akármennyi kritika éri is őket, ott, ahol megvannak, roppant jelentőségű tényezők, nemcsak azáltal, amit nyújtanak, hanem azáltal is, hogy légkört teremtenek a magasabb igényű szellemi kutatás és alkotási vágy számára, még akkor is, ha az velük ellentétes, esetleg őket támadó vagy legalább is hevesen bíráló irányba csap. Sokszorosán éreztük ezt mi mindannyian, szlovákiai magyar szellemi munkások, akiket sajátos helyzetünk talán hivatottá avatott volna, hogy a magyar szellemi kérdéseket új szempontokból is vizsgálgassuk (teszem azt szláv kapcsolataiban), de akiket a legegyszerűbb magyar tudományos továbbfejlődés lehetőségeitől zárt el a nevezett intézmények hiánya. Mi, akik a budapesti tudományos iskola neveltjeiként ismertük meg Prágát, egy hasonló életsorsú nemzet szellemi központját, mondhatjuk csak meg valójában: mennyire létezik sajátos nemzeti kultúrelkület, amely akárcsak egy más hulláimhosszra beállított felvevőállomás, másképpen reagál a kívülről jövő szellemi rezgésekre.

Aki a szlovákiai magyarság szellemi fejlődésének húszéves történetét csak kicsit is ismeri, minden további nélkül meg fogja érteni, hogy az európai hatásoknak nálunk nem volt meg az a hosszantartó, mélyrenyúló befolyása, amelyet a kedvező földrajzi fekvés és az ú. n. indogermán lelkület folytán méltán feltételezhetnénk. Valóban helytálló ítéletet erről a kérdéstről azonban csak akkor alkothatnánk magunknak, ha párhuzamot vonnánk a háborúelőtti kultúrhelyzet és az államfordulat óta kialakult szellemi élet között.

A mai Szlovákia a háborúelőtti időkben két főváros közvetlen kultúrhatása alatt állott: Budapest és Bécs közvetítették feléje egyrészt a szorosabban vett nemzeti műveltség, másrészt a tágabbkörű európai szellemiség újabb áramlatait, célkitűzéseit, eszméit. Pozsony és Kassa különvalósága már akkor kiviláglott, a kassai magyar társadalom Pest-közelségben él, onnan érik legközvetlenebbül az ösztönzések, oda megy el művelődni. Pozsonyt a császárváros nagy közelsége még erősen magyarosodó időszakában is, közvetlen, mondhatnók mindennapos kapcsolatba hozza Béccsel, amelytől különösen zenei ösztönzéseket, de általában állandó gazdagodást nyer a művelődés minden terén. A bécsi életstílus is hatással van a pozsonyira, persze, a háborúelőtti császárváros légkörére és varázslatára kell itt gondolnunk. Közben azonban Pozsony magyarsága hűen; ápolta nemzeti művelődésünk ügyét is, de inkább annak hagyományos, mondhatnók, hivatalos értékeit, míg az akkori

újítók hangja aránylag csekélyebb visszhangra talált. Pedig éppen ezek az újítók voltak abban az időben inkább, nyugatosok (nemcsak irodalmi téren), akik a francia és az angol szellemvilág hullámverését közvetítették vagy juttatták érvényre magyar viszonylatban. Ady Endre kiáltása: »Szabad-e Dévénynél betörnöm új időknek új dalaival« valóban szimbolikus erőt kap a pozsonyi magyarra nézve, akinek úgyszólván kézzelfoghatóan Dévény jelenti Nyugat kapuját. Kassa, a maga Rákóczi-hagyományával, Pozsonnyal szembeni keletisége ellenére, hozzáférhetőbb a nyugati eszmék újító szándéka számára s Pozsony túlnyomóan német szellemi kapcsolataival szemben inkább hajlamos a *franciás* életstílusra. Mindez merő általánosítás, az, igazság inkább az, hogy amíg Kassa a német és a nyugati francia-angol szellemiséget magában egyesítő Budapest úgyszólván *kizárólagos* irányító hatása alatt él, addig Pozsony e mellett az osztrák császárváros állandó befolyását is érzi.

*

Az államfordulat után mindkét város és yelük egész Szlovákia és Kárpátalja elvesztik kultúréletünk gazdag forrásait, s önálló értéktermelésre kell gondolniok. Ehhez azonban — amint csakhamar kiderül — nem elég lendületes, teremtőerejű lelkeségük. Merőben megváltozik a kulturális magatartás iránya is: amíg a háborúelőtti évtizedekben a szlovákiai magyarság kultúrszeretete a főváros minden szellemi megmozdulására felfigyelt, gazdagodni, színesedni kívánt általa: utánozni mindazt, ami benne tarka, pezsgő élet, addig az államfordulat után a kultúrbeállítottság két irányúvá válik: 1. megragadni, kifejezésre juttatni mindent, ami szlovákiai magyarságunk töretlen életakarataráról vagy meg nem szűnt szellemi megnyilvánulásairól adhat számot; 2. befelé fordulva a néplélek mélyébe, megtalálni azt a történelmi vagy népi küldetést, amely az új helyzetben; is sajtáságos, önbizalmat adó hivatásérzetet ébreszthet az ottélő magyarok kultúrlelkiismeretében. Az első meg gondolás száz évvel hátravet a magyar szellemi ébredés hősies korszakába, amikor tényleg értéket jelentett a magyar nyelven megnyilatkozó minden irodalmi, tudományos vagy művészeti termék. A második útkeresést, életértelem utáni lázas kutatást indít el, amely azonban igen nehezen fejlődik ki életcélá, életlátássá, világnézetté, mert a merőben új kisebbségi helyzet s a háborúutáni mozgalmas húsz év kevéssé alkalmas körülményt jelentenek: az alkotó szellemiség kibontakozására. Dilettantizmus és útkeresés a szlovákiai magyar szellemiség első tíz esztendejében a vezető szólam: az előbbi nem ér el az európai kultúrhatások színvonalára, az utóbbi túlságosan lázas, megbolygatott, semhogy alkotó lendületté lehessen.

Európaiság a háború előtt valóban haladó, újelvű emberiség utáni vágyat jelentett, tökéletesebb társadalmi formát, szabadabb emberséget s cselekvőbb együttműködést az ittélő nemzetek között.

Kultúrformáink harmóniáját, olyasvalamiképpen, amint azt Romain Rolland fejezte ki Jean Christophe-jával. A világháborúban azonban ez a szellemi egység délibábbbá foszlott s ugyanaz a Romain Rolland az *Europe, meus ou élargis — toi!* jelszavával indus, majd orosz távlatokba tekint. Az Európába vetett hit ingott meg közben, a nyugati eszmék tisztaságába és fenköltségébe kapaszkodó remény, szóval a háború óta az európaiság és európai szellemi kapcsolatok nem jelenthették már ugyanazt, mint azelőtt: amikor lelki gazdagodás, megbővülő szellemi látókör és tisztánlátóbb világnézet jártak nyomában. Tehát Európa szellemi képe hasonló széttöröttségét, szétkuszáltságot mutat felénk, mint amilyenben maga a szlovákiai magyarság is vergődött. Az európai szellemiséggel szembeni beállítottság a háborúval alapjaiban változott meg tehát, azelőtt Európától tanulhattunk, Nyugat volt a minta, az útmutatás, a háború után viszont mi éltük át hamarabb a háborúutáni emberiség mély szellemi válságát, amelyet a »boldogabb« Nyugat akkor még nem is ismert. Mi hamarabb értettük meg az eszmék ingadozását, mint a nyugatiak: így tulajdonképpen mi lettünk az ő számukra: érdekesség, szellemi mozgolódás és mélybeható lelkületi válság. Nyugat szellemi ösztönzései inkább olyanformán érnek bennünket, mint saját lelkületi válságunk kifejezői, felismerjük bennük azt az útkereső tapogatódzást, amely a mi szellemi életünket is jellemzi, sőt sokkal egységesebben és lényegesebben, egyedülvalóban, mint a nyugati kultúréletet, amelyben a szerencsésebb! helyzet még sok emlékiértőket őrzött meg a múltból.

Európával való szellemi kapcsolataink egyik legjellemzőbb jegye a háborúutáni időkben, hogy nem élt már bennünk az európai szellem egységébe és felsőbbrendűségébe vetett hit: a nyugati kultúrmegnyilatkozások mélyén itt éreztük az *Untergang des Abendlandes* még talán bizonytalan, de mégis csak sötétbe borító árnyát, amely nimbuszától fosztotta meg a hajdan olyan pompásfényű nyugati kultúrélet ragyogását. Ami valamikor a szellemi ember életideálja volt, most inkább csak sorsunk tükrözője, amelyben felismerjük a lelkünkön átsuhanó eszinevillanások és kilobbanások gyors egymásutánját. Hogyan is hihettünk volna még rendületlenül az európai szellemiség példaadó erejében, amikor irodalmi és művészeti megnyilatkozásai az *évasion* jegyében állnak, elvágódást, exotikumba-menekülést jeleznek, az önmagában való meghasonlás fáradtságát. Erkölcsi téren a háborútól való mélységes megundorodás és az evangéliumi jóság és egyszerűségbe kapaszkodó hit nyújtják az első megoldási lehetőséget s ahogy Európán áthullámszik az őskereszténység, sőt a buddhizmus erkölcsi magatartásának biztató fénye (Tagore, Gandhi), az minálunk is kifejeződésre jut. A benső mély vallásosság szükségessége, az »elsikkadt hegyibeszéd« újra érvényrejuttatása él a losonci Simándy Pál lelkében is, aki egyik első ébresztője szlovákiai szellemi életünknek s ifjúságunk egyik nevelője. Az erkölcsi megújulás politikaiabb formáját a

páneurópa-mozgalom nyújtja: ez a vérszegény, de olyan kézenfekvően szükségesnek mutakozó követelmény, szintén csak tovasodródó hullámverésként érinti szellemiségünket.

A világháború összeomlásba torkollott megrendítő élményének európaszerte ez az erkölcsi válság és megújhódási vagy volt az első ellenhatása, mégpedig egyrészt az abszolút eszmei tisztaság, másrészt a nemzetközi vagy legalább is európai összefogás politikai követelménye. Mindez minálunk körvonalazatlanul jelentkezik, hiányzik hozzá a kellő látókör és műveltség, úgyhogy a szlovákiai első magáraeszmélő nemzedék mondhatnók önmagától kell, hogy kivívja magának meggyőződése és világfelfogása alapelemeit. Tekintve, hogy a szlovákiai magyar kisebbség túlnyomó többségében parasztság, a népi kultúra és a népi mozgalom mutatkozik elsőrangúan szükségesnek; s az első számottevő magyar szellemi megmozdulás tényleg ennek a népi kultúrának követelményével indul. Kifejezetten magyar városi művelődés Szlovákia néhány nagyobb vidéki városában inkább csak a múltból él, nincs jövőtépítő lendület benne. Akik Budapestet járták és szerették, azokban csendes nosztalgia él az »Andrássy-út után«, amint azt a korán elhalt Mihályi Ödön szépen ki is fejezte verseiben. A városban felnövekedő fiatalok már nem érzik át azt a nyugat-élményt, amit hajdan Párizs vagy London jelentett, inkább a paraszti gyökeresebb életszármas és földhözköttöttség tölti el őket irigységgel. Így nem is csoda, hogy vagy a korlátok közé szorult csekélyke magyar művelődés lehetőségeit igyekeznek bővíteni s ebben a munkáiban felemésződnek, vagy rendszeresebb eszmei megalapozás nélkül valamilyen szellemi áramlat sodrába kerülnek. Így történik ez például a Sarlóval is.

A szlovákiai magyarság európai szellemi kapcsolatai az első tíz évben valóban csak esetlegesnek és elszórtan nevezhetők, inkább személyekhez fűződnek, mint kultúregységekhez s majdnem teljesen *európakívüliségnek* nevezhetnők azt a hősies erőfeszítést, amellyel legjobbaink küzdöttek a szellemi élet létfeltételeinek megteremtésén. Európakívüliségnek, mert ők a gigantikus törekvésben nem jutottak el Európához, viszont Európa nem eszmélt reá, milyen különös kultúrteremtő feladat hárult a nemzeti kisebbségekre. Elég magas színvonalú műveltséggel újból kellett kezdeniök mindent, a legegységibb intézmények megteremtésétől kezdve. Közben azonban a művelődés értelmezése maga is válságba sodródott: nagy életkérdések, egyéni és társadalmi problémák törtek be a háborúelőtt olyan természetesen bővülő szellemi látókör útjába s elterítették, tájékozatlanságba, útkeresésbe sodorták. *Páneurópa* helyett csakhamar a *szocializmus* veszi át a legélénkebb szót, mégpedig nem a nyugati angol-szász vagy belga formáiban, hanem inkább az orosz kísérlet csapásvágásában. Ez pedig lényegében Európaellenes. Nyugati szellemi kapcsolatot csak a második évtized két eszmei mozgalma keres tudatosan és hittel: a neokatolicizmus és a fia-

mand-svájci demokráciát eszményül választó újabbkeletű iránykeresés. A neokatolicizmusra szintén érvényes az, amit tanulmányunk *elején* a szlovákiai magyar szellemiségről általában kifejtettünk: nem közvetíti a nyugati eszméket Kelet felé, hanem onnan, nevezetesen Magyarországból kapja őket. A pompás francia újkatolikus irodalom kicsit kései, de mind erőteljesebb magyar kibontakozása átterjed az *Új Élet* szellemi körébe is s egy-kettőre a legszínvonalasabb és európaibb folyóirattá emeli azt. Hangján, tájékozottságán megérezni, hogy itt komoly művelődési folyamat indult meg, amely tanultságon, jólfelkészültségen — e hajdani elengedhetetlen műveltségi feltételeken át óhajtja megközelíteni a szlovákiai magyar élet problémáit. Szerencsés körülmény, hogy éppen ennek a szellemi áramlatnak Európaszerte ismertté váló költő-képviselője is akad *Mécs László* személyében. Az Európával és annak szellemi életével való rendszeres kapcsolat szlovákiai magyar művelődésünk történetében talán csak ezen a vonalon mutatkozik rendszeres és következetes formában, aminek kétségtelenül a katolicizmus univerzálismusa és a nyugati nagy katolikus nemzetekhez való kötöttsége adta meg a lehetőséget. Ami az újabban különösen az. *új Szellem* hasábjain kifejezésre jutó angol-szász, hollandus, flamand és svájci demokratikus életforma és kultúrütem iránti fokozott érdeklődést és halványan megrajzolódó irányadást illeti, túlságosan korai még róla ítéletet mondani. Mindenesetre érdekes gondolat Európa e számunkra eddig ismeretlenebb, de valószínűleg igen tanulságos életpéldáira irányítani a szlovákiai magyar szellemiség figyelmét; művelődésünk gyökeres és alapos átépítését jelentené, ha ezt az ösztönzést megszívlelnők. Érzésünk szerint azonban a dunavölgyi sors sóikkal eruptívabb, nyughatatlanabb, semhogy ezeknek a már százéves nyugalmi helyzetben fejlődő életformáknak megfelelő talaja lehessen. Ez mindenesetre kissé tragikus megállapítás, de valószínűleg helytálló, pedig éppen nekünk kelne el néhány svájci vagy holland életütemű évtized.

Összegezésképpen: a szlovákiai magyar szellemi helyzet igen érdekes lélektani kérdést vet fel: nagy kultúrhatárossal és művelődési vágygal a legelemibb kultúreszközökért és intézményekért vívott harc tölti be a két évtizedet s így az eszmei fejlődés inkább csak esetlegesen és személyekhez fűződően kapcsolódik az európai szellemi áramlatokhoz, amelyek csak vázlatosan és futólag érnek el hozzánk. A parlagiasodás veszélye hovatovább szintén felmerül, hisz az európai szellemi teremtőmunkával való lépéstartás mind nehezebbé válik. Ehhez járul még az is, hogy az európai szellemiség jelentősége is csökken, megbecsülése alábbhagy, sőt időnként egészen elsikkad. A nyugatot-járó fiatalabb évjáratok újító lelkesedésükben meg sem látják a vén Európa szellemi kincseit: múzeális értékeknek tartják azokat. De talán éppen ez a kissé túlhajtott csak-élet, csak jövőteremtés vágya, váltja ki ellenhatásként az újból Európa felé fordulás kísérleteit, amelyet részben az ifjú-kato-

likus értelmiség, részben az említett kis demokráciák iránt ébren-
dező érdeklődés igyekszik rendszeresen kiépíteni.

Egy bizonyos, hogy a szlovákiai magyar szellemiséget ezer
szállal fűzi műveltsége az európai kultúrához s ha átmenetileg
saját szellemi életének szervezetlensége le is kötötte minden gon-
dolatát, mégis Európán át fogja jövő szellemi hivatását megtalálni.

Krammer Jenő.